

Kerekes Ibolya

Tanyaáldozat

Bárth János: Tanyasors, gazdasors

Egy csepp a tengerből? Vagy inkább egy cseppben a tenger? Ez a kérdéspár merült fel bennem újra és újra Bárth János *Tanyasors, gazdasors* című könyvét olvasva. Anyai nagyszüleinek élete és tanyája elevenedik meg a kötet lapjain. Keservekkel és örömmel, hétköznapokkal és ünnepekkel, születéssel és halállal. Egy mára letűnt, egyszerű és mégis bonyolult világ. Egyszerű, letisztult életek a rokoni, baráti és szomszédsági kapcsolatok megerősítő, megtartó bonyolult szövédékekben. Egyszerű, letisztult épületek, amelyekben az évezredek paraszti tudás bonyolult tapasztalatrendszere nyilvánul meg. Egyszerű, letisztult gazdálkodás az adottságokhoz alkalmazkodni tudó, de az ősök ismereteit nem feledő bonyolult hagyományvilággal.

Egy tanya kel életre a szemünk előtt. Egy fiatal pár, Rózsa Balázs és Kalmár Teréz 1924 novemberében nekiindul a közös életnek. Az őket körülvevő tájba és emberi kapcsolatokba beleszövődve megteremtik a maguk kis világát. Életük kiteljesedik, közösségük szilárd tagjaivá válnak, s az évek előrehaladtával láthatják munkájuk, fáradozásaik eredményét. Ebben a kiteljesedett életbe nyomul be 1944/45 telén a szovjet hadsereg, s nyomában „a múltat végképp eltörölni” igyekvő új hatalom. Az organikus tanyai gazdálkodás a politikai rendszer áldozatává válik. Két évtizednyi gyarapodás után megkezdődik a lassú, három évtizednyi agónia. Lassan elveszítik megélhetésüket, lassan elfognak mellőlni az emberek, lassan elfogy körülöttük a levegő. Mégsem hódolnak be az új hatalomnak. Nem fordulnak szélirányba, nem mennek el szocialista várost építeni, nagyipart létrehozni, szemet bányászni, új típusú mezőgazdaságot meghonosítani. A nehezebbik utat választják: hűek maradnak. Egymáshoz, elveikhez, hitükhöz, addig felépített életükhöz. Történetük nem ér boldog véget. Sorsuk – sok más társukhoz hasonlóan – ebben az új világban pusztulás, lassú halál. Tanyasors, gazdasors. Egy a sok közül. Életük egy csepp volt a tengerben? Vagy inkább ebben a cseppben láthatjuk meg igazán a tengert?

Bárth János nem véletlenül ír erről a világról és erről a tanyáról. Maga is része volt. Ebből a kicsi világból, az illanci Rúzsza-tanyából indult, s ért el a Bács-Kiskun Megyei Múzeumok igazgatói székéig, az egyetemi katedráig. Soha nem tagadta meg múltját, őseit. Ő sem ment el szocializmust építeni, értelmiségi pályára lépve, tudományos sikereket elérve sem tudta bezippantani az akkori rendszer. Amíg tehetett, újra és újra hazatért gyermekkorának e meghatározó helyszínére. Ez a tanya volt elindítója tudományos pályafutásának is: élete első, országos diákpályázatra beadott néprajzi dolgozatát nagyapja, Rózsa Balázs elbeszélései alapján írta meg. Bár egyetemi éve alatt egykori tanára, Barabás Jenő többször megfogalmazta abbéli nézetét, miszerint „nem szerencsés, ha a néprajzkutató saját pátriáját kutatja”, mégis vissza-visszatért nagyszülei tanyájára, merített az ott látottakból, hallottakból. Az évek, évtizedek alatt lassan (sok más mellett) a tanya, a tanyarendszer avatott szakértőjévé vált. Oly sok tanya témájú publikációja után most visszatért a kiindulópontához, a „felnevelő” tanyához.

A szerző családi kötődéseinek köszönhetően belülről, a maga teljességében látja a *Rúzsza-tanya* életét. Meglehetősen gazdag családtréneti ismeretanyagot sikerült összegyűjtenie a rokonoktól. Történész és néprajzkutató lévén a népi visszaemlékezéseket levéltári adatokkal is igyekezett alátámasztani, vagy épp tisztázni, s immáron „adatközlői korba lépve” itt-ott saját emlékeivel, fiatalkori jegyzeteivel is kiegészíteni. A hatalmas adathalmazt logikusan, tartalmi egységekre bontva, monografikus igényrel dolgozta föl. Hangsúlyozottan tudományos, néprajzi tanulmány megírását tűzte ki célul, s ezt mindvégig meg is valósította. Mégsem csupán elméleti magasságokból tekintett le a homokbuckák között állott tanyaépületekre, s az egykor benne élőkre. Nemcsak a nagy összefüggéseket igyekezett megtalálni és fölvezetni, hanem ezzel párhuzamosan törekedett a mindennapi élet kis történéseinek megörökítésére is. Ezek a „kis történések” (a tanyaépítés folyamatának mozzanatai, a ház körüli elfoglaltságok, a lányok hozományának összegyűjtése, piaci élmények, magyarok és svábok közötti kapcsolatok, hitéleti megnyilvánulások stb.) hozzák tapintható közelségbe az élet egészét. A Rúzsákról és Kalmárokról feltárt széles körű rokonsági háló jól példázza, mennyire segít-

heti az életpályák jobb megértését, ha az egyént e kapcsolatain keresztül is szemlélhetjük, s milyen sokat tudnak hozzátenni az egy-egy mondatos kis emlékek, anekdoták az egyénről és környezetéről alkotott képhez.

A Báráth Jánosra jellemző igényes fogalmazást az illancsi népi kifejezések szerepeltetése teszi még olvashatóbbá. E kifejezésekből külön szójegyzéket is összeállított. A majd' harmincoldalas „illancsi kisszótár” megidézi a hajdani Rúzsa-tanya lakóinak mindennapi beszédét, magunk is belekóstolhatunk a rég elhangzott beszélgetések hangulatába. Talán éppen ezért is tart fogva mindvégig a kötet.

Az olvasóban alakuló belső képet teszi teljessé a könyv második, „Egy illancsi tanya vizuális antropológiája” címet viselő része. Az itt helyet kapott gazdag anyag fényképekkel, térképekkel, hivatalos iratokkal, személyes feljegyzésekkel, levelekkel jeleníti meg a tanya történetének fél évszázadát. Egy családét, egy tanyaét. Embereket, akik a múltban gyökereznek és a jövőbe néznek. Olyan arcokkal, jelenetekkel, pillanatokkal találkozhatunk, amelyekhez hasonlót – az Alföld más részeiről származva is – sokan felidézhetünk a magunk életéből, emlékeinkből, családi irattárakból, fényképgyűjteményekből vagy a szájhagyomány által megőrzött történetekből. Hiszen, ha a táj különbözött is, a benne megélt életforma alapvetően közös eredetű volt. Különösen megrendítőek az épületekről négy évtized alatt készített, s most egymás mellé helyezett fotók. „Vár állott, s most kőhalom” – jut eszünkbe a képeket szemlélve. Sok ilyen „kőhalom” tudnánk magunk is felidézni, amelyeket nem a történelem viharai pusztítottak el. A XX. század második felében számtalan tanya, s bennük számtalan élet esett áldozatul a magyar parasztság tudatos és szisztematikus ellehetetlenítésének. A szocialista rendszer a tanyán élőket megfosztotta léalapjuktól, az új nemzedéket pedig minden eszközzel igyekezett átterelni másfajta életterekbe, másfajta életformákba. A megüresedett épületek körül a természet vette át a hatalmat. Magukat az épületeket legtöbbször mégsem a természeti erők, hanem tolvaj, haszonleső emberek, az emberi önzés hiénái pusztították el.

Báráth János *Tanyasors, gazdasors* című kötetének lapjain a szerző négy évtizednyi tudományos tapasztalata ötvöződik 65 év személyes emlékeivel. Anyai nagyszülei, s az őket körülvevő család életének bemutatásán keresztül emléket állít mindazoknak, akik részesei voltak a nagy hagyományokon nyugvó tanyai életmódnak.

(Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének kiadása, Kecskemét, 2009)

E számunkat nyomta és kötötte az AS-Nyomda Kft. Szilády Üzem

axel springer

SZILÁDY

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.

Tel.: +36 76 481 401; Fax: +36 76 481 204

E-mail: szilady@axelspringer.hu

www.as-nyomda.hu; www.szilady.hu

Folyóiratunk megjelenítését a Nemzeti Kulturális Alap

nka

Nemzeti Kulturális Alap

támogatja.